

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις στην παράγραφο 42

1. Στο κεφάλαιο αυτό έχουμε τον έπαινο των νεκρών για τους οποίους εκφωνείται ο συγκεκριμένος λόγος. Ο έπαινος αυτός, απαραίτητο τμήμα του επιταφίου λόγου, έχει προαναγγελθεί από το ρήτορα από πολύ νωρίς (στο 36.4) αλλά μεσολάβησε ο εκτεταμένος έπαινος της πολιτείας. Τώρα, με τις τελευταίες φράσεις του κεφαλαίου 41, που αποτελούν το συμπέρασμα του επαίνου της πατρίδας, γίνεται η σύνδεση με τον έπαινο των νεκρών: αυτοί πολέμησαν και σκοτώθηκαν, για να μην στερηθούν μία τέτοια πατρίδα (το ίδιο ισχύει και για κάθε έναν από τους ζωντανούς, που είναι φυσικό να θέλει να υποφέρει για χάρη της πατρίδας αυτής).

2. Πριν περάσει στον ίδιο τον έπαινο των νεκρών, ο ρήτορας νιώθει την ανάγκη να δικαιολογηθεί για την ασυνήθιστη δομή που έχει δώσει στο λόγο του. Το εγκώμιο της πόλης ήταν εκτενέστερο από το συνηθισμένο για δύο λόγους: ο πρώτος είναι η σοβαρότητα αυτού του αγώνα, που γίνεται μεταξύ μιας τέτοιας πόλης (Αθήνα) και μιας εντελώς διαφορετικής (Σπάρτη)· και ο δεύτερος το γεγονός ότι η καλύτερη απόδειξη για την αλήθεια του επαίνου και του εγκωμίου τόσο της πόλης όσο και των νεκρών είναι η ίδια η αξία της πόλης. Συμπερασματικά, η καινοτομία του ρήτορα είναι ότι ο έπαινος των νεκρών έχει ουσιαστικά γίνει μέσα από τον έπαινο της πόλης. Ανάμεσα στην πόλη και τους κατοίκους της (εδώ τους νεκρούς) υπάρχει μία διαλεκτική σχέση, αφού η πόλη αντιπροσωπεύει το ιδανικό για το οποίο αγωνίστηκαν. Ο ρήτορας, βέβαια, γνωρίζει ότι το μεγαλείο της πόλης οφείλεται σε όλους και όχι μόνο στους συγκεκριμένους νεκρούς (τῶνδε...τοιῶνδε) και με τον τρόπο που διατυπώνει την άποψη αυτή δίνει καθολική αξία και διαχρονικότητα στην

αρετή των νεκρών, ενώ στην ουσία προτείνει έναν κανόνα ζωής για τους επιζώντες, δηλαδή για όλους τους υπόλοιπους Αθηναίους.

3. Ακολουθεί, για μία ακόμα φορά, η αντίθεση μεταξύ λόγων και έργων. Ο ρήτορας τονίζει το γεγονός ότι οι έπαινοι και η φήμη σπάνια συμβαδίζουν με τις πράξεις ενός ανθρώπου, ενώ η συγκεκριμένη περίπτωση είναι μία από τις εξαιρέσεις, αφού υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στα όσα έκαναν οι πεσόντες και στα δικά του λόγια.

4. Στη συνέχεια, ο ρήτορας τονίζει το γεγονός ότι περισσότερο από τα όσα συνέβησαν στη διάρκεια της ζωής, το τέλος είναι αυτό που καθορίζει την αρετή κάθε άνδρα. Οι συγκεκριμένοι νεκροί, παρά τις διαφορές τους (στην ηλικία, στο ήθος, στην οικονομική κατάσταση, που θεωρητικά θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αντικίνητρο), αγωνίστηκαν όλοι και επέλεξαν τη θυσία με ελεύθερη βούληση (έβουλήθησαν).

5. Το κεφάλαιο κλείνει με το ρήτορα να τονίζει το δίλημμα που έχει κάθε άνθρωπος στο πεδίο της μάχης (ἀμύνεσθαι...παθεῖν ἢ σώζεσθαι ἐνδόντες): είναι η κρίσιμη στιγμή στην οποία δοκιμάζεται η ηθική ποιότητα του ατόμου. Ο ρήτορας επανέρχεται με συντομία στο ηρωικό ιδεώδες της αρχαιότητας, σύμφωνα με το οποίο ο έντιμος θάνατος είναι προτιμότερος από την αισχρή ζωή, επιλογή την οποία έκαναν και οι συγκεκριμένοι νεκροί.

αρετή των νεκρών, ενώ στην ουσία προτείνει έναν κανόνα ζωής για τους επιζώντες, δηλαδή για όλους τους υπόλοιπους Αθηναίους.

3. Ακολουθεί, για μία ακόμα φορά, η αντίθεση μεταξύ λόγων και έργων. Ο ρήτορας τονίζει το γεγονός ότι οι έπαινοι και η φήμη σπάνια συμβαδίζουν με τις πράξεις ενός ανθρώπου, ενώ η συγκεκριμένη περίπτωση είναι μία από τις εξαιρέσεις, αφού υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στα όσα έκαναν οι πεσόντες και στα δικά του λόγια.

4. Στη συνέχεια, ο ρήτορας τονίζει το γεγονός ότι περισσότερο από τα όσα συνέβησαν στη διάρκεια της ζωής, το τέλος είναι αυτό που καθορίζει την αρετή κάθε άνδρα. Οι συγκεκριμένοι νεκροί, παρά τις διαφορές τους (στην ηλικία, στο ήθος, στην οικονομική κατάσταση, που θεωρητικά θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αντικίνητρο), αγωνίστηκαν όλοι και επέλεξαν τη θυσία με ελεύθερη βούληση (έβουλήθησαν).

5. Το κεφάλαιο κλείνει με το ρήτορα να τονίζει το δίλημμα που έχει κάθε άνθρωπος στο πεδίο της μάχης (ἀμύνεσθαι...παθεῖν ἢ σώζεσθαι ἐνδόντες): είναι η κρίσιμη στιγμή στην οποία δοκιμάζεται η ηθική ποιότητα του ατόμου. Ο ρήτορας επανέρχεται με συντομία στο ηρωικό ιδεώδες της αρχαιότητας, σύμφωνα με το οποίο ο έντιμος θάνατος είναι προτιμότερος από την αισχρή ζωή, επιλογή την οποία έκαναν και οι συγκεκριμένοι νεκροί.